

REFERENCES

1. Aleksieievets L. M. (2006), Poland: establishing an independent state. 1918-1926, Ternopil, 448 p. (ukr).
2. Yehreshii O. (2003), *Socio-political and culturally educational activity of bishop Hryhorii Khomyshyn*, Abstract of thesis for the degree of candidate in historical sciences in specialty 07.00.01 «History of Ukraine», Ivano-Frankivsk, 20 p. (ukr).
3. Kuhutiak M. (1993), Halychyna: history pages. A glimpse of social and political movement (XIX century - 1939), Ivano-Frankivsk, 200 p. (ukr).
4. Kuhutiak M. (2002), The history of Ukrainian nationalist democracy (1918-1929), Plai, Kyiv - Ivano-Frankivsk, Vol. 1, 536 p. (ukr).
5. Krasivskiy O. (1996), For Ukrainian state and church. Public, social and political activity of metropolitan A. Sheptytskyi in 1918-1923, Lviv, 84 p. (ukr).
6. Lytvyn M., Lutskyi O., Naumenko K. (1999), Western Regions of Ukraine, Lviv, 152 p. (ukr).
7. Marchuk V. (2004), Church, spirituality, nation. The Ukrainian Greek Catholic Church in Ukraine's social life in the XX century, Plai, Ivano-Frankivsk, 464 p. (ukr).
8. Maliarchuk O., Korostil N. (2007), The agrarian policy of Rzech Pospolita II and Ukrainian nationalism, *Assessing Ukrainian society values and Ukrainian nationalism prospects*, Ivano-Frankivsk, pp. 321-331 (ukr).
9. Kolomyiets M., Yanevych B., Tebeshevska O., Tkachyk I., Maliarchuk O., U. Panio, (editors.) (2012), Svitych. Journal of Kalush region, Part 1, 136 p. (ukr).
10. Andrukhiv I., Lysenko O., Pylypiv I. (2010), Stanislav (Ivano-Frankivsk) province of Ukrainian Greek Catholic Church in the light of the ages: historical and religious aspects, *Nadvirna*, 500 p. (ukr).
11. Metropolitan Andriy Sheptytskyi: life and work. Documents and Materials. 1899-1944 (1995), Vol 1. *Church and church unity*, Lviv, 524 p. (ukr).
12. Botsiurkiv B. (2005), Ukrainian Greek Catholic Church and the Soviet State (1939-1950), Publishing House of Ukrainian Catholic University, Lviv, 268 p. (ukr).
13. Liakhovych Ye. (1974), The activity of OUN in London in 1933-1935, *Yevhen Konovalets and his age*, Munich, pp. 908-909 (ukr).
14. Yarotskyi P., ed. (2001), History of religion in Ukraine, Volume 4. *Catholicism*, Kyiv, 598 p. (ukr).
15. Kuprianowicz G. (2008), Akcja burzenia cerkwi prawosławnych na Chełmzczyźnie i Południowym Podlasiu, Chelm, 120 s. (pol.).
16. Hrytsak Ya. (2000), Essay on the History of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation in the nineteenth and twentieth centuries, Henesa, Kyiv, 360 p. (ukr).

© Гусак Руслан

Надійшла до редакції 08.05.2014

УДК 930.25(477.61):334.754 "190/191"

ЗАБУДКОВА ОЛЬГА,

аспірант кафедри історії України

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВИХ СИНДИКАТІВ ПОЧАТКУ ХХ ст. У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті поданий аналіз документів Державного архіву Луганської області, які ілюструють діяльність синдикатів "Продамет", "Продвугілля", "Трубопродаж", "Продвагон" і "Продпаровоз" на початку ХХ ст. Встановлено, що переважна більшість джерел мають діловодний характер, запропоновано їх умовний поділ на чотири групи. Надано характеристику найбільш цікавим документам у кожній групі. Показано значення документальних матеріалів архіву як важливої частини джерельної бази з досліджуваної теми.

Ключові слова: документи; синдикат; Державний архів Луганської області; "Продамет"; "Продвугілля"; "Трубопродаж"; "Продвагон"; "Продпаровоз".

Постановка проблеми та стан її вивчення. Українські губернії Російської імперії на початку ХХ ст. були одним із найрозвинутіших в економічному сенсі регіонів країни. У першу чергу, це стосувалося підприємств важкої промисловості, значна частина яких на той час контролювалися збутовими монополістичними об'єднаннями у вигляді картелів і синдикатів. Перші спроби їх створення було здійснено ще наприкінці ХІХ ст., однак широкого розповсюдження цей процес набув

лише після кризи 1900-1903 рр. Напередодні Першої світової війни картелі та синдикати існували майже в кожній галузі промисловості імперії.

Вивчення історії монополістичних союзів пов'язане з певними труднощами, оскільки більшість архівів цих організацій не збереглися до нашого часу. Частина з них було знищено або вивезено представниками синдикатів ще за часів їх існування, а також протягом революційних подій. Після націоналізації промисловості

документи, що мали практичне значення, потрапили до новоутворених відомств, інші ж було знищено або використано повторно [1, с. 34-35]. Повністю зникли архіви та матеріали діловодства "Продвугілля" та деяких інших синдикатів, у тому числі "Продаруду" та "Врожаю". Деякі папери було втрачено внаслідок недостатньо продуманої політики архівів у 1920-1930-х рр., коли у фондах залишалися переважно документи, які ілюстрували становище робітників і робітничого руху, а також так званий "довідковий" матеріал [2, с. 123]. Тож на цей момент збереглися лише залишки діловодної організації синдикатів, що діяли в Російській імперії.

Сьогодні більшість фондів монополій знаходиться в Російському державному історичному архіві в місті Санкт-Петербург Російської Федерації. Це стосується документації синдикатів "Продамет", "Продвагон", "Продпаровоз", "Цвях" та інших. В архівах України спеціальних фондів, присвячених синдикатам, немає. Загалом кількість документів із цієї проблематики є обмеженою, зберігаються вони переважно у фондах підприємств, які свого часу входили до складу промислових об'єднань. Із цієї точки зору особливого значення набувають місцеві архіви, які найчастіше зберігають документацію контрагентів монополій. Зокрема джерела щодо діяльності синдикатів у важкій промисловості містять фонди Державного архіву Луганської області (ДАЛО).

За часів Радянського Союзу історики, які вивчали процеси монополізації на початку ХХ ст., неодноразово використовували документи ДАЛО у своїх розвідках. Деякі з них було опубліковано, у тому числі й у відомому збірнику "Монополии в металлургической промышленности России (1900-1917). Документы и материалы" [3], виданому в 1963 р. Окрему статтю про джерела, які присвячені спробі відновлення синдикатів в Україні після їх націоналізації в 1918 р., було підготовано радянським істориком А. Л. Цукерником [4]. Утім, спеціальних досліджень, присвячених документам з історії монополій, у фондах ДАЛО створено не було.

Мета статті - введення до наукового обігу та аналіз найбільш цікавих джерел з історії синдикування промисловості Російської імперії на початку ХХ ст. у фондах Державного архіву Луганської області.

Виклад основного матеріалу. Переважна кількість документів, які дозволяють характеризувати промислові синдикати, зберігається у фонді Луганського паровозобудівного заводу Гартмана Російського акціонерного товариства машинобудівних заводів Гартмана (Ф. 2). Це підприємство, засноване в 1896 р., окрім паровозів, виробляло парові котли, труби, сортове й дахове залізо тощо. Активно борючись за замовлення, воно брало участь у таких монополістичних об'єднаннях, як Рада представників паровозобудівних заводів ("Продпаровоз"), Угода російських трубопрокатних заводів ("Трубопродаж") та Товариство для продажу виробів російських металургійних заводів ("Продамет"). Значна виробнича потужність (напередодні Першої світової війни річна продуктивність заводу складала 9 млн руб., на ньому було зайнято більше 3200 робітників) надавала підприємству великого впливу в цих об'єднаннях [5]. З іншого боку, завод виступав у якості клієнта Товариства для торгівлі мінеральним паливом Донецького басейну ("Продвугілля"), що дозволяє простежити відносини синдикату із замовниками. Документи підприємства, що стосуються його історії після націоналізації в 1918 р., містяться у фонді Р-1 (відкрите акціонерне товариство "Холдингова Компанія "Лугансктепловоз").

Окремі відомості про діяльність згадуваних синдикатів знаходимо у фондах Кадіївських копалень та заводу Південно-Російського товариства (Ф. 4), Трубопрокатних заводів торговельного дому К. К. Попова и Ко (Ф. 9), Селезнівського товариства кам'яновугільної заводської промисловості (Ф. 10), Орлово-Єленівських та Каменських кам'яновугільних копалень акціонерного товариства Криворізьких залізних руд (Ф. 11) та Ірменського кам'яновугільного товариства (Ф. 14).

В основному комплекс джерел з історії промислових синдикатів, що є складовим фондів ДАЛО, представлено діловодними матеріалами, у першу чергу - діловими листуваннями. Можемо запропонувати їх поділ на такі групи згідно з їх походженням: внутрішня документація підприємств; листування з покупцями; листи та постанови урядових і представницьких установ; кореспонденція, отримана безпосередньо від адміністрацій синдикатів.

Перша група джерел містить внутрішню документацію підприємств, яка стосується участі останніх у монополістичних угодах. Неабияку цінність має листування директора та правління Російського товариства машинобудівних заводів Гартмана (РТМЗГ), оскільки переговори із синдикатами велися саме правлінням, яке повідомляло про їх результати керівництву заводу.

Серед документів цієї групи завертають на себе увагу ті, що свідчать про процес укладання договорів та їхніх умов. Так, про труднощі під час підписання угоди з передання "Продамету" продажу сортового заліза в 1908 р. говорить лист правління з розпорядженням не надавати синдикату запитувану інформацію через невпевненість у тому, що угода відбудеться [6, арк. 54]. На те, що об'єднання все ж було створене, указує лист від 29 листопада 1908 р., у якому перелічуються учасники угоди, частки участі, а також викладається прохання обмежити прийняття замовлень до остаточного вступу до синдикату [6, арк. 123-124].

Про отримання "Продаметом" права продажу дахового заліза зазначеного товариства свідчать два листи, надіслані директорові наприкінці 1909 р. Звідси дізнаємося, що саме РТМЗГ стало першим контрагентом синдикату із цього різновиду заліза, причому правління окремо виділено вигоди, які отримує фірма завдяки цій угоді [7, арк. 140, 145-148].

Щодо внутрішньої документації підприємств вугільної промисловості та машинобудування, треба констатувати її невелику кількість і незначну інформативність. Найбільшу увагу привертають таблиці вартості вугілля та коксу Орлово-Єленівської та Каменської копалень акціонерного товариства Криворізьких залізних руд із зазначенням собівартості, витрат на продаж, прибутку, середніх цін і окремо - цін "Продвугілля". На жаль, справа містить таблиці лише за липень 1913 р. та деякі місяці 1915 р. [8, арк. 2-7 зв., 21-46]. Схожі за формою дані мають звіти Ірмінського кам'яновугільного товариства за січень, липень і вересень 1911 р., складені французькою мовою. Тут також указано собівартість, середні ціни, витрати на продаж тощо. Відзначимо окремо виділену в таблицях комісію "Продвугілля", оскільки знайти відомості про фінансову складову діяльності синдикатів украї складно [9, арк. 6-10, 28 зв.-29, 131 зв.-132]. Незважаючи на безумовну цінність наведених джерел, їх невелика кількість й уривчастість не дозволяє простежити динаміку вартості вугілля для цих підприємств.

Ще два документи цієї групи є, на нашу думку, цікавими для вивчення розглядуваної проблеми. У копії

листа правління РТМЗГ його засновнику, датованого квітнем 1908 р., ідеться про необхідність уведення виробництва нового різновиду труб у зв'язку зі становищем товариства в трубопрокатному союзі. Проте автор листа висловлює побоювання у зв'язку з можливістю утворення металургійного тресту, переговори про що велися тоді між металургійними заводами. При цьому він зазначає, що, судячи з настроїв преси та Державної думи, трест навряд чи буде створений законодавчим шляхом. А оскільки інше не влаштувало засновників, то висувається припущення, що трест не буде утворено взагалі. Отже, автор листа основними причинами провалу проекту трестування металургії Півдня Росії називає протистояння суспільства та влади [6, арк. 57-58].

Важливою є згадка про існування договору трубопрокатних заводів, яку знаходимо в листі правління РТМЗГ від 26 серпня 1915 р., де йдеться про способи встановлення собівартості деяких різновидів труб, продаж яких не здійснюється заводом згідно з умовами згаданого договору [10, арк. 153]. Вона привертає увагу, оскільки відсутність матеріалів щодо діяльності синдикату "Трубопродаж" після початку Першої світової війни стала приводом для припущення відомим російським істориком Т. М. Кітаніною про розпад об'єднання, але все ж остаточно його долю встановлено не було [11, с. 78-79].

Листування з покупцями, яке відносимо до другої групи джерел, є достатньо широким, однак його розпорошено по різних фондах і справах. Воно дозволяє дізнатися про види синдикованої продукції, клієнтуру, умови виконання замовлень, розташування контор об'єднань. Завдяки йому можна простежити рівень попиту та завантаженість заводів замовленнями. Наприклад, напередодні Першої світової війни, коли ринок переживав так званий "металевий голод", переважна кількість листів від замовників містила прохання прискорити виконання замовлень, отриманих через "Продамет" [12, арк. 5, 37].

Щодо листування підприємств з органами влади та представницькими організаціями, то слід зазначити, що більшість документів цієї групи відноситься до 1916-1918 рр. Цей період є одним із найменш досліджених з точки зору розвитку монополій, що зумовлює значний інтерес до джерел із цього питання.

Щодо паперів більш раннього періоду, то слід звернутися до клопотання Селезнівського товариства кам'яновугільної та заводської промисловості до Міністра шляхів сполучення про надання додаткової поставки вугілля в 1908 р. Представник цього підприємства вказує на привілейований стан "Продвугілля" при розподілі урядових замовлень, оскільки останні вони отримують без оголошення торгів і за вищою, ніж інші фірми, ціною. У наступному клопотанні, датованому кінцем 1908 р., подано порівняльну таблицю цін вугілля для "Продвугілля" та Селезнівського товариства згідно з укладеними договорами, яка показує різницю між середньою ціною синдикату та товариства (8 проти 7,28 коп.) [13, арк. 46-53].

Джерела, які стосуються "Продпаровозу" та "Продвагону", належать саме до 1916-1917 рр. Переважно це листування контрагентів синдикатів із Міністерством шляхів сполучення щодо необхідності надання паровозобудівним заводам довгострокових замовлень та їх розподілу [14, арк. 130, 142-144], а також видачі "Продвагону" замовлень на запасні частини [15, арк. 168]. Окремо відзначимо документи, які дозволяють скласти враження про функціонування цих об'єднань напе-

редодні більшовицького перевороту в жовтні 1917 р. [16, арк. 405; 17, арк. 43].

Те, що наприкінці Першої світової війни металургійна промисловість фактично не працювала на ринку, забезпечуючи лише потреби оборони, підтверджує лист уповноваженого Особливої наради з оборони до директора РТМЗГ від 29 лютого 1916 р., що містить критичні зауваження стосовно відпуску металу "Продаметом" комісіонерам без відома районної наради, оскільки таким чином дії синдикату та заводу "суперечили цілям оборони" й "сприяли розвитку спекуляції" [18, арк. 195].

Разом із тим вплив "Продамету" посилювався, оскільки вже на початку 1917 р. усі замовлення на заводах Півдня Росії повинні були передаватися саме йому, про що свідчить циркуляр Головного артилерійського управління [19, арк. 70]. Це положення було затверджено й Тимчасовим урядом. Згідно з "Порядком розподілу чорного металу", виданим Управлінням головного уповноваженого з постачання металами 27 травня 1917 р., виконання замовлень покладалося на заводи або спеціальні організації - "Продамет", "Покрівлю" тощо [15, арк. 132-133]. Тож влада почала використовувати систему збуту монополістичних союзів на свою користь лише в 1917 р. Більше того, Тимчасовий уряд виступив за необхідність синдикування та трестування всіх промислових галузей. Лист Союзу представників металургійної та залізничної промисловості до Південно-Російського Дніпровського товариства говорить про засідання Міністерства торгівлі та промисловості із цього питання, де було визначено, що, оскільки захід потрібно "здійснити швидко, він буде проведений примусовим порядком, незалежно від бажань окремих підприємств або хоча б цілих галузей промисловості" [20, арк. 7-9].

На підпорядкованість "Продамету" міністерству в 1917 р. вказує те, що ціни на його вироби встановлювалися Міжвідомчою комісією з установавання цін на планові та масові замовлення при Заготівельному комітеті цього міністерства. На це вказує, наприклад, копія листа товариша міністра про звернення "Продамету" з приводу визначення нових твердих цін на чорні метали та вироби з них від 27 жовтня 1917 р. [15, арк. 170-171]. Не змінилося становище синдикату й у складі Української Народної Республіки, оскільки в розпорядженні в. о. Генерального секретаря УНР від 22 грудня 1917 р. також ідеться про встановлення ним твердих цін на метал [21, арк. 70].

Збереглася в архіві й копія постанови Вищої ради народного господарства та Управління з продажу виробів російських металургійних заводів про націоналізацію "Продамету" та "Покрівлі" від 22 січня 1918 р. [22, арк. 135]. Традиційно радянська історіографія цією датою завершувала історію зазначених синдикатів і монополістичного капіталу в цілому в Російській імперії. Проте декілька джерел ДАЛО, про які мова піде нижче, свідчать про подальшу діяльність "Продамету", "Продпаровозу" та "Продвагону" вже за часів Української Держави Павла Скоропадського.

Розглядаючи документи останньої групи, вважаємо за доцільне поділити їх на ті, де підприємство виступає замовником синдикату, та ті, що ілюструють стосунки монополій із підприємствами як із власними контрагентами. Щодо перших, то вони являють собою уточнення або затвердження угод про постачання синдикатом "Продвугілля" палива металургійним фірмам протягом 1908-1910 рр. За допомогою цих паперів

можна визначити розміри замовлень, терміни їх виконання, ціни, умови щодо якості, способу та вартості доставки, відповідальність сторін тощо. Цікавою є чернетка договору з Південно-Російським Дніпровським металургійним товариством про купівлю металургійного коксу в 1910 р. Особливість цього джерела в тому, що чернетка є правкою олівцем на тексті договору 1906 р., що дозволяє зробити порівняння умов двох угод [23, арк. 158-162].

Відсутність більшої частини документів центрального управління синдикатів робить надзвичайно цінною внутрішню документацію об'єднань, яка має нормативний характер і доповнює контрагентські договори. Зокрема, це стосується відомостей про розмір приплат до основних цін "Продамету", котрі, як відомо, складали основну частину ринкових цін на продукцію синдикату [18, арк. 179-181]. Способи розрахунку квот підприємств у передбачуваній угоді з продажу сортового заліза містять циркулярний лист "Продамету" від 9 квітня 1908 р. [6, арк. 55-56].

Крім того, зустрічаємо приклад реалізації політики синдикатів щодо урядових замовлень. Так, у конфіденційному циркулярі "Продамету" до РТМЗГ у березні 1909 р. йшлося про необхідність "установити такий порядок участі в торгах на постачання предметів нашого продажу залізницям, щоб заявлені ціни подавалися не лише нашим товариством, а також і деякими нашими заводами, які отримують відповідні запити, причому заводи мають призначати протекційні нам ціни" [7, арк. 12].

До розглядуваної підгрупи відносимо рахунки "Продамету" на виконання замовлень різних підприємств, отриманих наприкінці 1915 - на початку 1916 рр. [16, арк. 138, 143-144].

Повертаючись до вже згаданого питання про долю синдикату "Трубопродаж" після початку Першої світової війни, зазначимо, що свідчення про тимчасове припинення його діяльності знаходимо в листі від уповноваженого цього об'єднання - торговельного дому "Е. Каннегісер і Ко", який було надіслано 1 жовтня 1914 р. [24, арк. 34]. Утім, інший лист від цієї ж дати повідомляє про відкриття торговельного дому "К. В. Демме і Ко" як контори для продажу залізних труб [24, арк. 35]. Це дає змогу припустити, що синдикат продовжував діяти під час війни або між заводами було укладено нову угоду.

Особливу увагу треба приділити документам, які містять інформацію про діяльність монополій протягом останніх років їхнього існування. У першу чергу, це стосується синдикатів "Продамет", "Провагон" та "Продпаровоз". Як ми вже згадували, їх націоналізація на початку 1918 р. не припинила їхньої діяльності, яку було поновлено з установленням в Україні влади гетьмана Скоропадського.

Ще на початку 1918 р. контрагентські договори заводів Південної групи "Продамету" було продовжено до кінця року [25, арк. 28]. Націоналізація синдикату змінила характер його діяльності в Україні. Найвні в ДАЛО документи дають змогу припустити, що після проголошення Української Держави серед власників підприємств, що розташовувалися на її території, виникає тенденція до створення власної організації із центром у Києві. Про це свідчить надісланий РТМЗГ бланк зобов'язання контрагента "Продамету" щодо виконання розпоряджень його контор у Києві, Катеринославі, Харкові, Одесі та Ростові-на-Дону. Уточнюється, що це зобов'язання має силу лише в разі видання аналогічних

зобов'язань іншим учасникам синдикату в Україні не пізніше середини червня 1918 р. [25, арк. 49]. Саме тоді на засіданні контрагентів за участі управляючих вищезазначених контор розглядалося питання "Про організацію контор Товариства..." та згадувався плановий переїзд до Києва його управління [26, арк. 103].

Про труднощі під час укладання угоди говорить лист Новоросійського товариства кам'яновугільного та сталевих виробництва до Київського відділу "Продамету" від 10 серпня 1918 р. Ця фірма відмовилася брати участь у союзі, оскільки в його проєкті вони побачили "характер повної відсутності гарантії інтересів підприємства". Зазначалося, що необхідність "правильної організації" об'єднання в Україні визнавалася з квітня 1918 р., однак пропозиції Київської контори синдикату не гарантували інтересів контрагентів і навіть не відповідали кон'юктурі ринку. Наголошувалося, що товариство приєднується до союзу, коли буде вироблена угода, яка його задовольнить [25, арк. 39].

Цю заяву було прийнято на засіданні контрагентів "Продамету" 25 серпня 1918 р. (протокол № 6). Там само було проголошено принципову бажаність відновлення діяльності синдикату. Проте зауважувалося, що через націоналізацію його управління та контор у Росії необхідною є реорганізація об'єднання на підставі чинних договорів. Оновлений синдикат діяв на базі контор у Києві, Харкові, Катеринославі, Одесі та Ростові-на-Дону, для керівництва ним утворювалася тимчасова рада з представників контрагентів [25, арк. 44-45 зв.]. Поряд знаходимо і власне текст проєкту організації управління товариства "Продамет" у Києві [26, арк. 77-78 зв.]. На наступних засіданнях було підтверджено перелік синдикатів виробів, урегульовано приплати, умови розрахунку із заводами тощо [25, арк. 40 зв.-43 зв.].

Низка документів, які датовані осінню 1918 р., стосуються організації роботи об'єднання (збір інформації про замовлення, можливості експорту, встановлення нових знижок і приплат) [25, арк. 9-10, 13, 19-20, 98]. Останнє згадування синдикату зустрічається в телеграмі його правління в Києві від 9 листопада 1918 р. про припинення прийому замовлень конторами згідно з постановою контрагентів [25, арк. 11]. Крім того, "Продамет", як "організація, що об'єднує металургійні заводи", згадується в протоколі засідання Союзу представників металургійної та залізничної промисловості від 14 квітня 1919 р. стосовно питання про необхідність вивезення металу прихильниками Добровольчої армії з прифронтових заводів [27, арк. 150 зв.]. Джерел, які б висвітили подальшу долю синдикату, нами в ДАЛО знайдено не було.

Щодо "Продпаровозу" та "Продвагону", то на початку 1918 р. вони, вочевидь, залишалися головними постачальниками держави, виконуючи замовлення Народного комісаріату шляхів сполучення [25, арк. 347-347 зв.]. У січні обидва синдикати зробили заяви до Вищої ради народного господарства щодо характеру своєї діяльності та згоди на участь у своїй діяльності представника уряду [25, арк. 348-350]. На цих умовах у березні РТМЗГ отримало замовлення на запасні частини для паровозів згідно з колективним замовленням казенних і приватних залізниць, обговорення якого відбувалося ще влітку 1917 р. [25, арк. 135-137, 200]. Тоді ж Вищою радою народного господарства було затверджено тверді ціни на паровози, про що свідчить її листування з "Продпаровозом" [25, арк. 340-345].

У серпні 1918 р., уже за часів Української Держави, було підписано угоду щодо створення Товариства для торгівлі виробами українських паровозо- та вагонобу-

дівних заводів терміном до кінця 1919 р., до якого входили 5 машинобудівних заводів України. У відповідному протоколі йшлося про необхідність установаження зв'язку з петроградськими радами "Продпаровозу" та "Продвагону" задля "загальної поінформованості з питань технічних... і розцінкових, а також для захисту інтересів українських... заводів по розрахунках за постачання рухомого складу для російських залізниць" [25, арк. 305]. Як бачимо, створене об'єднання передбачало діяти цілком незалежно від Петрограду. У справі міститься й текст проекту угоди, а також листування РТМЗГ із Російським паровозобудівним і механічним товариством у Харкові щодо зауважень до цього проекту [25, арк. 295-303].

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що кількість документів про діяльність промислових монополій на початку ХХ ст. у фондах Державного архіву Луганської області не є значною. Це зумовлює неможливість складання цілісної картини їхнього розвитку лише на основі цього архіву. Разом із тим, низка матеріалів, які ілюструють діяльність синдикатів в останні роки їх існування, надають маловідомі на цей час дані, що посилює їхнє значення. Тож особливість джерельної бази, зумовлена поганою збереженістю документації монополій, підвищує цінність кожного встановленого факту їхньої діяльності.

Документи, які містять фонди ДАЛО, потребують подальшого вивчення з метою виявлення нових даних щодо створення та діяльності промислових синдикатів. У першу чергу це стосується останніх років їхнього існування, оскільки відповідні свідчення часто знаходяться у фондах більш пізніх періодів, що ускладнює їх пошук. Уведення цих джерел до наукового обігу дозволить зробити ґрунтовний аналіз наслідків діяльності монополістичних об'єднань у Російській імперії в цілому та її українських губерніях зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наумова Г. Р. Российские монополии (Источниковедческие проблемы) / Г. Р. Наумова. - М. : Изд-во МГУ, 1984. - 122 с.

Забудкова Ольга,

аспірант кафедри історії України Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ДОКУМЕНТЫ ПО ИСТОРИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ СИНДИКАТОВ НАЧАЛА ХХ в. В ФОНДАХ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье представлен анализ документов Государственного архива Луганской области, которые иллюстрируют деятельность синдикатов "Продамет", "Продуголь", "Трубопродажа", "Продвагон" и "Продпаровоз" в начале ХХ в. Установлено, что преимущественное количество источников носят делопроизводственный характер, предложено их условное разделение на четыре группы. Дана характеристика наиболее интересным документам каждой группы. Показано значение документальных материалов архива как важной части источниковой базы по исследуемой теме.

Ключевые слова: документы; синдикат; Государственный архив Луганской области; "Продамет"; "Продуголь"; "Трубопродажа"; "Продвагон"; "Продпаровоз".

Zabudkova Olga,

Postgraduate student of the history of Ukraine, Luhansk Taras Shevchenko National University

DOCUMENTS ON THE HISTORY OF INDUSTRIAL SYNDICATES EARLY 20th CENTURY IN THE STATE ARCHIVE OF LUHANSK REGION

The article presents an analysis of the documents of the State Archive of Luhansk region, which illustrate the activity of the industrial syndicates in the early 20th century. Study materials of regional archives is of special

2. Массовые источники по социально-экономической истории России периода капитализма / [В. И. Бовыкин, С. В. Воронкова, А. Г. Голиков и др. ; отв. ред. И. Д. Ковальченко]. - М. : Наука, 1979. - 415 с.

3. Монополии в металлургической промышленности России (1900-1917). Документы и материалы. - М.-Л. : Издательство Академии наук СССР, 1963. - 655 с.

4. Цукерник А. Л. Попытки реставрации синдиката "Продамет" на Украине в 1918 г. / А. Л. Цукерник // Исторический архив. - 1958. - № 3. - С. 144-151.

5. Барышников М. Н. Деловой мир России: историко-биографический справочник / М. Н. Барышников. - СПб. : "Искусство-СПБ", 1998. - 448 с.

6. Державний архів Луганської області (Держархів Луганської обл.), ф. 2, оп. 1, спр. 54, 139 арк.

7. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 65, 157 арк.

8. Держархів Луганської обл., ф. 11, оп. 1, спр. 3, 46 арк.

9. Держархів Луганської обл., ф. 14, оп. 1, спр. 6, 153 арк.

10. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 149, 170 арк.

11. Китанина Т. М. Синдикат "Трубопродажа" и его роль в монополизации металлообрабатывающей промышленности России / Т. М. Китанина // Монополии и экономическая политика царизма в конце XIX - начале XX в. / [редкол. : С. И. Потолов (отв. ред.), В. И. Бовыкин и др.]. - Л. : Наука, 1987. - С. 65-80.

12. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 128, 220 арк.

13. Держархів Луганської обл., ф. 10, оп. 1, спр. 1, 69 арк.

14. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 84, 451 арк.

15. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 169, 188 арк.

16. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 198, 506 арк.

17. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 230, 44 арк.

18. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 50, 295 арк.

19. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 197, 462 арк.

20. Держархів Луганської обл., ф. 4, оп. 1, спр. 14, 122 арк.

21. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 63, 127 арк.

22. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 165, 149 арк.

23. Держархів Луганської обл., ф. 4, оп. 1, спр. 33, 173 арк.

24. Держархів Луганської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 125, 250 арк.

25. Держархів Луганської обл., ф. Р-1, оп. 1, спр. 98, 381 арк.

26. Держархів Луганської обл., ф. Р-1, оп. 1, спр. 9, 204 арк.

27. Держархів Луганської обл., ф. Р-1, оп. 1, спр. 2, 197 арк.

interest due to the fact that the documentation of monopolies in the Russian Empire kept very bad. Most of its mass is in the Russian State Historical Archive, there is no the special archival funds on this issue in Ukraine. In this regard, any mention of monopolies is particularly valuable.

The sources on researched topic at the State Archives of Luhansk region relate to the activities of syndicates in heavy industry - "Prodamet", "Produgol", "Truboprodazha", "Prodvagon", "Proddparovoz". The most informative is the fund of the Luhansk Locomotive Works Hartmann (F. 2 and R-1). Materials of other funds (F. 4, F. 9, F. 10, F. 11, F. 14) also contain papers we are interested in, but they are few and fragmentary.

Basically sources on the history of monopoly capital in the archive represent business correspondence. Conditionally has been allocated to four groups of documents according to their origins: the internal documentation of enterprises; correspondence with customers; letters and resolutions of government and representative institutions; correspondence received directly from administrations of syndicates. The last group is the most informative. The great bulk of the documents here's period 1916-1918. Particular interest are the materials illustrating an attempt to restore the syndicate "Prodamet" in Ukraine in the summer of 1918, because in the Soviet historiography its nationalization in January 1918 traditionally completed the history of this association. The same applies to the syndicates "Prodvagon" and "Proddparovoz".

Key words: documents; syndicate; State Archive of Lugansk region; "Prodamet"; Produgol"; "Truboprodazha"; "Prodvagon"; "Proddparovoz".

REFERENCES

1. Naumova G. R. (1984) *Russian monopolies (Source study's problems)*, Publishing house of MSU, Moscow, 122 p. (rus).
2. Bovykin V. I., Voronkova S. V., A. G. Golikov, Kovalchenko I. D. (Eds.) (1979), *Mass sources about socio-economic history of Russia during the capitalist period*, Nauka, Moscow, 415 p. (rus).
3. *Monopolies in metallurgy industry of Russia (1900-1917). Documents and materials* (1963), Publishing house of USSR Academy of Sciences, Moscow-Leningrad, 655 p. (rus).
4. Tsukernik A. L. (1958) Attempts at restoration of syndicate "Prodamet" in Ukraine in 1918, *Historical archives*, 3, pp. 144-151 (rus).
5. Baryshnikov M. N. (1998) *Business world of Russia: historical and biographical reference book*, "Iskusstvo-SPB", Saint-Petersburg, 448 p. (rus).
6. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 54, 139 p. (ukr).
7. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 65, 157 p. (ukr).
8. State Archive of Luhansk region, fond 11, opys 1, sprava 3, 46 p. (ukr).
9. State Archive of Luhansk region, fond 14, opys 1, sprava 6, 153 p. (ukr).
10. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 149, 170 p. (ukr).
11. Kitanina T. M. (1987), Syndicate "Truboprodazha" and its role in monopolization of metal-working industry in Russia, in Potolov S. I. (Eds.), Bovykin V. I., *Monopolies and economic policy of tsarism in the end of 19th - the beginning of 20th century*, Nauka, Leningrad, pp. 65-80 (rus).
12. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 128, 220 p. (ukr).
13. State Archive of Luhansk region, fond 10, opys 1, sprava 1, 69 p. (ukr).
14. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 84, 451 p. (ukr).
15. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 169, 188 p. (ukr).
16. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 198, 506 p. (ukr).
17. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 230, 44 p. (ukr).
18. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 50, 295 p. (ukr).
19. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 197, 462 p. (ukr).
20. State Archive of Luhansk region, fond 4, opys 1, sprava 14, 122 p. (ukr).
21. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 63, 127 p. (ukr).
22. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 165, 149 p. (ukr).
23. State Archive of Luhansk region, fond 4, opys 1, sprava 33, 173 p. (ukr).
24. State Archive of Luhansk region, fond 2, opys 1, sprava 125, 250 p. (ukr).
25. State Archive of Luhansk region, fond R-1, opys 1, sprava 98, 381 p. (ukr).
26. State Archive of Luhansk region, fond R-1, opys 1, sprava 9, 204 p. (ukr).
27. State Archive of Luhansk region, fond R-1, opys 1, sprava 2, 197 p. (ukr).

© Забудкова Ольга

Надійшла до редакції 23.04.2014